

Min vän Stefan – en lättjefull renässansmänniska

ANNE RAMBERG*

Under den gutenbergska medierevolutionen, som dramatiskt kom att förändra Europa, stod renässanshumanismens furste Erasmus av Rotterdam för en femtedel av alla nytgivna böcker. Han kallades därför också för hela Europas lärare. Hade föremålet för denna festskrift levt på 1500-talet hade Erasmus med säkerhet haft konkurrens om detta epitet.

I Nina Burtons bok Gutenberggalaxens nova beskrivs renässanshumanisten som någon som hyllade kunskap. Renässansmänniskan trodde helhjärtat att undervisning kunde förändra världen. Kunskapens betydelse för utvecklingen under renässansen var stark, samtidigt som tron på individens betydelse och kravet på självständighet växte fram. I ett splittrat Europa stod Erasmus upp för de humanistiska värdena, såväl mot munkarna som mot Luther. Hans vapen var den intellektuella analysen och språket. Han trodde till skillnad från Luther nämligen på förnuftet. Detta möjliggjorde, enligt Erasmus, medvetna val mellan gott och ont, vilket förutsatte ett moraliskt ansvar. Erasmus fick mig att associera till Stefan Lindskog.

Jag har haft glädjen att träffa Stefan i många olika sammanhang: som advokat, som styrelseledamot och senare som ordförande i Advokatsamfundet, som ledamot och vice ordförande i Heijnes stiftelse för rättsvetenskaplig forskning, som ledamot och ordförande i Föreningen för lagstiftningslära, som ordförande i Gustaf och Calla Sandströms Minnesfond, som ordförande i Advokatsamfundets journalistpriskommitté, som ordförande i Högsta domstolen, som musiker i "Advokatbandet", som engagerad och kunnig trädgårdsskapare på sin värmländska gård Rosenborg, som skicklig matlagare, vinkännare och som en klok och god vän. Mitt bidrag till denna festskrift är en högst personlig betraktelse över Stefan, som jag känner honom.

Stefans yrkesgärning som jurist präglas av att han förenar teori och praktik på ett unikt sätt som juris doktor, docent i civilrätt vid Stockholms universitet, adjungerad professor, akademisk lärare, advokat och domare i Högsta domstolen. På varje position har han satt tydliga spår. Detta gäller även utanför juristbanan.

* Generalsekreterare för Sveriges advokatsamfund.

Akademikern och läraren

Som akademiker har Stefan producerat ett stort antal verk på centrala områden inom civilrätten, omfattande böcker som varit till stor glädje för juristsamhället och som i betydande mån påverkat rättsutvecklingen. Han har utöver sin avhandling om kvittning bland annat skrivit kommentarerna till handelsbolagslagen och skiljeförfarandelagen. Därutöver är han författare till viktiga verk om preskription, om betalning, samt en rad böcker på det aktiebolagsrättsliga området, utöver ett oräkneligt antal juridiska artiklar. Språket kännetecknas alltid av föredömlig enkelhet och pregnans. Hans böcker används av både praktiker och av teoretiker.

Stefan är disciplinerad som få och närmast unik i sin produktivitet. Hans arbetskapacitet är omvittnad. Få svenska jurister kan mäta sig med honom när det kommer till juridiskt författarskap av högsta klass. Han skriver tegelstenar som han författar tidigt på morgonen före det att han i sin advokat- eller domarroll beger sig till Högsta domstolen eller ger sig ut i rabatter och planteringar.

Stefan har gjort stora och uppskattade insatser som lärare. Han har genom åren varit en mycket efterfrågad föreläsare över breda fält inom juridiken. Han tar sig alltid an sina uppgifter med samma ansvar och entusiasm. Det kan handla om allt från kvittning, betalning, de högsta domstolarnas roll, retorik, Europarättens ökade inflytande, skadeståndsrätt, straffskalor till Assanges trista öde. Som lärare för unga jurister har Stefan, som få, kraftfullt bidragit till att sprida kunskap om och förståelse för advokatrollen samt dess betydelse för rättsstaten och de humanistiska värdena. Hans undervisning är pedagogisk och inspirerande.

Advokaten

Som advokat var Stefan en av de främsta affärs- och processadvokaterna. Hans arbetssätt präglades av en förmåga att finna goda och kommersiellt anpassade lösningar på klienternas problem. Han var även en ofta anlita skiljeman. Han var en erkänt skicklig konkursförvaltare, bland annat i Svenska Kredit och Consafe. Han var likvidator i Trustorhärvan. Han hade under sin tid som advokat omfattande uppdrag som rådgivare till företrädare för svenskt näringsliv, liksom till svenska staten. Bankstödsnämnden var ett sådant exempel. Stefan har nog prövat på det mesta som advokat. Det är ett uttryck för hans stora nyfikenhet. Hans uppdrag som försvarare i vargmålen engagerade honom starkt. Stefan var en framgångsrik "riktig" advokat med stor bredd.

Ordförande för Sveriges advokater

Som ordförande i styrelsen för Sveriges advokatsamfund 2004–2007 underströk Stefan betydelsen av den oberoende advokatens roll i rättsstaten. Som nyvald ordförande uttryckte han i en intervju i Tidskriften Advokaten: ”Jag är oerhört mån om att de yngre ledamöterna är advokater och inte blir vanliga konsulter.” Han ansåg att en av samfundets huvuduppgifter är att värna rättsstatens idéer. Något han aktivt drev och ofta alltjämt återkommer till. Vi uppvaktade gemensamt Grundlagsutredningen i förhoppning att få infört ett grundlagsskydd också för advokaters oberoende. Sådant finns på andra håll. Vi lyckades dessvärre inte övertyga den parlamentariska utredningen om det angelägna i en sådan reglering. Utvecklingen i många länder, inom och utom Europa, har bekräftat de farhågor vi då framförde. Advokaters, liksom domares, oberoende är hotat. I orostider kan ett sådant skydd visa sig mycket viktigt.

Stefan hade många goda planer för Advokatsamfundet. Men, det kom oförutsedda saker emellan. Redan under det första året av sin ordförandeperiod inträffade vad han genast identifierade som en kupp, iscensatt av advokater från en av de större affärsjuridiska advokatbyråerna. Kuppen hade sitt ursprung i missnöje med styrelsens och generalsekreterarens inställning i en advokatetisk fråga som handlade om klientkonflikter.

Bakgrunden var att några större affärsjuridiska byråer i strid med det advokatetiska regelverket satt i system att biträda flera konkurrerande budgivare när ett företag eller del därav bjöds ut till försäljning i samband med s.k. *controlled auctions*. Advokater är förhindrade att åta sig uppdrag där advokatbyråns klienter i samma sak har mot varandra stående intressen. En klient ska vara tillförsäkrad advokatens lojalitet, tystnadsplikt och oberoende. Vid Stockholmsavdelningens årsmöte 2005 presenterades, utan att det hade anmälts i förväg, ett alternativt förslag till valberedningens utskickade förslag till val av platser till samfundets högsta beslutande organ, fullmäktige. Ambitionen var att skapa majoritet i fullmäktige i syfte att få till stånd en ändring av reglerna om intressekonflikter. För Advokatsamfundets vidkommande var denna umgängesform en nyhet.

Avdelningsmötena hade brukat vara gemytliga tillställningar med engagerade advokater. Sällan var de största byråerna representerade mer än av ett fåtal. Detta årsmöte var det tvärtom ett ovanligt stort intresse. För Stefan stod det mycket snart klart att detta inte var något annat än en kupp, något han lät de församlade advokaterna förstå. Stefan var uppriktigt arg. Han höll ett minnesrikt brandtal, vilket ledde till att årsmötet ajournerades. Jag tror inte att någon heller glömmer hans tal på det fortsatta årsmötet. Det var ett retoriskt mästerverk. Hans vapen var, några som han i likhet med Erasmus behärskar till fulländning, den intellektuella analysen och språket.

Inför den uppvisningen måste jag konstatera att vissa av upprorsmakarna, som så ofta, framstod som bleka skuggor.

Under denna för samfundets vidkommande jämförelsevis turbulenta tid uppvisade Stefan ett starkt ledarskap. Han värnade med styrka advokaternas kärnvärden. Han brann för upprätthållandet av advokatrollen och identifierade faran med att advokatbyråerna distanserar sig från klientintresset till förmån för egenintresset. Han stod fast vid upprätthållandet av det etiska regelverket och dess grundläggande principer, också när det blåste som värst. Han lät sig inte bevakas trots högljudda hot från några att lämna samfundet.

När det blir oro i en organisation och starka grupper argumenterar utifrån ekonomiska och konkurrensmässiga särintressen ställs höga krav på integriteten hos en ordförande. Denne måste lyssna, men måste också vara beredd att fatta impopulära beslut. Stefan behövde inte söka stöd. Hans verksamhet, som var inriktad på affärsjuridik, vilade på egna, mycket starka, ben. Han hade en självklar auktoritet. Han var inte beroende av att vara någon till lags. Han visade i handling vikten av att vara oberoende. Oberoendet, som möjliggör en kunskapsbaserad och saklig analys, samt en slutsats som tar sin utgångspunkt i en principfast värdegrund. Konsekvensen blev att Stefan, trots viss oenighet i kåren, uppnådde enighet i styrelsen. Det är ett uttryck för gott ledarskap. En stark ledare förmår ena gruppen. Han hade kontroll på den nyckfulla gruppdynamiken, som ofta bygger på att det finns tillräckligt många svaga eller bekväma medlemmar i gruppen. Dem identifierade han omgående. Att leda advokater är en uppgift som inte passar alla. Den passade dock Stefan mycket väl.

Stefan var en föredömligt rakryggad, pålitlig och lojal kollega och ordförande, som alltid sa vad han tyckte. Under hans tre år som ordförande brukade vi prata vid på morgonen vid sjuånåret, samtidigt som jag gick min dagliga Djurgårdsrunda med min älskade labrador Dixie. Det var förtroliga samtal, som över tid kom att handla om allehanda frågor rörande inte bara Advokatsamfundet utan allt från rättspolitik till hundvalpar.

Inför att Stefan skulle avgå som ordförande gav han mig ett råd: "Sträva efter att alltid få en stark ordförande, som har gjort sin karriär." Det var ett klokt råd. En stark ordförande har nämligen integritet och söker inte bekräftelse. Han strävar inte efter utmärkelser. Han har en välgrundad självtillit.

Domaren och den tredje statsmakten

Florens anses vara renässansens vagga. En högskola inrättades där redan 1349. I stadsrepubliken Florens utsågs regeringen, som bestod av åtta

rådsherrar och en regeringschef, för två månader i taget genom lottdragning. De satt, enligt Göran Hägg i boken om familjen Medici, under sin korta regeringstid inkvarterade under lyxfängelseliknande former. Efter två månader återvann de sin frihet, men förlorade makten. Detta var ett sätt att förhindra maktmonopol.

Frågan om maktbalans och normgivningsmakt engagerar Stefan. Han har ett starkt intresse för konstitutionella frågor och en tydlig konstitutionell kompass. Han är en entusiastisk anhängare av maktfördelningläran. Maktutövningen behöver balanseras, rättssäkerheten och integriteten värnas, samt transparensen öka. Han har argumenterat för förstärkt lagprövning, ökad skydd för individens rättigheter och förstärkt kontrollmakt. Han har bland annat också argumenterat för införandet av en senat i Sverige som ett gransknings- och kontrollorgan av den politiska makten. Senaten skulle enligt Stefans idé också fungera som en vitaliserande faktor och därigenom öka medborgarnas intresse att delta i det politiska livet.

Stefan har stundom kritiserats för att ha medverkat till att Högsta domstolen blivit aktivistisk och självpåtaget ingripit i lagstiftarens normgivningsmakt. Jag delar inte den bedömningen. Uppfattningen tycks bygga på att Stefan i kraft av sin kunskap och allmänt erkända briljans skulle dominera hela Högsta domstolen. Påståenden av det slaget framstår som kränkande för domstolens övriga domare. I likhet med sin ordförande besitter dessa såväl stor juridisk kunskap som hög integritet. Kritiken är enligt min mening missriktad. Politikerna har genom demokratiska beslut överlämnat makt till domstolarna. Det åligger dessa och då särskilt de högsta domstolarna att axla detta ansvar, särskilt i de fall där lagstiftaren, av olika skäl, inte fullgjort den normgivningsplikt som åvilar regering och riksdag. Jag tycker Högsta domstolen tagit sitt systemansvar med måttfullhet och omdöme.

Som domare och ordförande i Högsta domstolen har Stefan, tillsammans med sina kollegor i domstolen, svarat såväl för en effektivisering som modernisering av domstolens arbetsformer. Domstolen har under Stefans tid levererat ett stort antal banbrytande avgöranden. Härtill kommer givetvis det jämförelsevis stora antal inte sällan omfattande skiljaktiga meningar eller tillägg som bär Stefans signum. Även om en del jurister inte alltid uppskattar skiljaktiga meningar och tillägg tycker jag för egen del att det är värdefullt med domare som är beredda att fylla ut sina resonemang, även om de inte till alla delar gillas av majoriteten. Också en minoritets analys och slutsatser förtjänar ofta att redovisas. Sådant ger vanligen ett större och bredare djup samt inte sällan en värdefull intellektuell relief till ett avgörande och behöver inte förta värdet av majoritetens argumentation. Tvärtom!

Högsta domstolens domar är idag föredömligt tydliga och pedagogiska. De är numera skrivna så att de kan förstås, inte bara av jurister, utan likväl av allmänheten. Hattarnas tid är glädjande nog förbi.

Personen

Att ordföranden i Högsta domstolen är rättrådig, omutlig och hederlig är en självklarhet. Stefan är därtill är en mycket klok, vänfast och lojal person. Han är en sällsynt uppriktig människa, utan att höra till kategorin klumpiga sanningssägare. Han är en person man alltid kan lita på.

Stefan satt redan under 80-talet med i redaktionskommittén för Tidskriften Advokaten och var med om den transformeringsfas som innebar att Advokaten övergick från att vara en klassisk tidskrift till att bli mer av en tidning. Stefan var med sitt skrivintresse, som han uttryckte saken, inte alldeles lycklig över detta. Men, han hade förståelse för argumentet att Advokaten borde syssla med dagsaktuella frågor i ett modernt och lättillgängligt format. Sådan är han, Stefan. Han förmår att se utanför sina egna intressen. I den meningen är han, likt Erasmus, en mycket förnuftig och moralisk person. Stefan är sällsynt plikttrogen. Det skulle inte hända att han av bekvämlighet ens skulle överväga att avboka ett möte eller avstå från att fullfölja ett åtagande.

Stefan är också närmast besvärande effektiv, analytisk och strukturerad. Han ogillar resonemang som saknar logik, liksom förslag och idéer som inte kan inordnas i ett system. Han är principfast och gillar strukturer. Han har samtidigt fantasi och är känd för sin förmåga att finna systemkonsekventa lösningar av praktiskt användbart slag. I mina ögon ser Stefan på juridiken som ett praktiskt välfungerande smörjmedel i ett relativt komplext samhälle.

Erasmus hyste enligt Nina Burton en stark ovilja att välja sida. Det är något man inte kan anklaga Stefan för. Här skiljer sig, övriga likheter till trots, de båda herrarna betänkligt åt. Hans tydliga ställningstagande som ordförande i Advokatsamfundet var ett uttryck härför. Ett annat exempel var när han för några år sedan under Jägarförbundets årsmöte lämnade sin plats i förbundsstyrelsen efter att han blivit omvald. Skälet var de attityder som framkom på stämman, vilka Stefan inte ansåg förenliga med rättsstatliga principer. Stefan är inte konfliktsökande, utan konstruktivt lösningsorienterad. Han har ett stort rättspatos. Att göra avkall på integriteten och grundläggande principer är inte tänkbart.

Även om Stefan inte söker uppmärksamhet eller publicitet så har han skapat rubriker. Han är en uppriktig och engagerad debattör. Några minns säkert en debattartikel i DN 2005 med kravet att äktenskapsbalken skulle upphävas. Debattartikelns ingress löd: "Advokatsamfundets ordförande: Kön och sexualitet är ovidkommande faktorer när samlevnadsförhållanden ska lagregleras." Äktenskapsbalken var, menade Stefan, ett exempel på när lagstiftaren på ett felaktigt sätt blandar ihop moral och juridik. "Domare vill göra månggifte lagligt" blev rubriken några år senare. Poängen var ju inte den, utan det absurda i sammanblandningen av ägande och kärleks-

relationer, samt avsaknaden av relevant skydd för människor som av olika skäl, inte kopplade till sexualitet önskar leva ihop. Det är lätt att hålla med.

Stefan är en mångsidig person. Under flera år drev han på sin gård Rosenborg i Värmland, vid sidan av sitt författarskap och sin omfattande advokatverksamhet, ett stort lantbruk med bland annat tretusen slaktsvin, 70 nötkreatur och ett 60-tal betande får. Han är en genuin naturmänniska, inbiten jägare och fiskare. Han är expert på rosor och andra växter. Något som han har glädje av när han tar hand om sin unika trädgård med tusentals rhododendron, rosor och andra perenner. Han slöjdar och täljer talangfullt möbler. Han spelar gitarr med stor fallenhet, läser mycket och reser till ovanliga platser. Mångsidighet förutsätter nyfikenhet. Stefan är en mycket vetgirig person, på alla områden.

Stefan är en typisk renässansmänniska, en art som dessvärre är på utdöende. Han saknar allt vad ytlighet, populism och hyckleri står för. Han är sina framgångar till trots opretentiös och prestigelös.

Stefan Lindskog kommer, i en framtid, att efterlämna ett värdefullt arv där kunskap, sanning och förnuft varit ledstjärnor. Attribut som idag är hotade av populism, alternativa fakta och allmän ignorans. Han är, likt Erasmus, bitvis också en kontroversiell person. Jag tror dock inte att Stefans böcker och skrifter kommer att förbjudas, ett öde som efter hans frånfälle skulle drabba Erasmus. Stefan, en av vår tids humanistiska renässansmänniskor, riskerar sannolikt inte detta öde, även om bokbålens tid inte är förbi.

Och all denna flit till trots är Stefan, som titeln till denna artikel antyder, paradoxalt nog en varm anhängare av lättja. Han hushållar effektivt med sina arbetsinsatser och får därför så ovanligt mycket gjort. En visdom han lärde sig av sin farfar.

